

УДК 378.147.091.33-027.22:616.314-051:340.13
DOI <https://doi.org/10.32782/health-2025.1.29>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРАКСЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ СТОМАТОЛОГІЇ

Кульбашна Ярослава Аркадіївна,

доктор педагогічних наук, кандидат медичних наук, професор,
професор кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2571-091X>

Скрипник Ірина Леонідівна,

кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри ортодонції та пропедевтики ортопедичної стоматології
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
ORCID: 0000-0002-3393-4649

У статті розглядаються юридичні аспекти процесу формування праксеологічної компетентності майбутніх магістрів стоматології (далі – ММС). Практична підготовка майбутнього лікаря є багаторівневим і багатокомпонентним процесом, який складається як з доклінічної частини на основі сучасної технології стимуляційного навчання, так і з роботи з реальним пацієнтом. Більшість студентів не задоволена рівнем практичної підготовки в медичному закладі вищої освіти (далі – ЗВО). Проте майбутні лікарі надають недостатньо значення відповідальності за виконання такої роботи в умовах освітнього процесу. Як засвідчив моніторинг з проблеми дослідження, обізнаність майбутніх магістрів стоматології, хоч і часткова, із законодавчою базою, яка регламентує їхню практичну підготовку, виявилася вкрай низькою. Студенти не володіють інформацією щодо власних прав і обов'язків у процесі клінічної роботи, наслідків порушення вимог до захисту прав пацієнта, не підписують жодних документів щодо збереження лікарської таємниці та актуальної інформації про пацієнта, не усвідомлюють нагальності вимоги щодо роботи тільки під керівництвом уповноваженої особи. Водночас модернізація вищої освіти потребує уточнення актуальної законодавчої бази, яка вказує на дозвольні акти, що забезпечують майбутнім лікарям набуття досвіду клінічної роботи для виконання ними вимог галузевого освітнього Стандарту. Серед них – опанування досить складними маніпуляціями, навички до яких, на думку студентів, не можуть бути забезпечені тільки на основі тренінгів та технології симуляційного навчання.

На основі аналізу нормативно-правової бази визначено низку основних документів, які в законодавчому полі регламентують практичну підготовку та формування праксеологічної компетентності ММС, і виявлено проблеми, що потребують подальшого вирішення.

Ключові слова: майбутні магістри стоматології, праксеологічна компетентність, практична підготовка майбутніх стоматологів, нормативно-правова база клінічної роботи студентів.

Yaroslava Kulbashna, Iryna Skrypnyk Legal and regulatory basis of the praxeological competence formation process of future masters in dentistry

The article deals with the legal aspects of the process of praxeological competence formation of future masters in dentistry. The practical training of a future doctor is a multi-level and multi-component process, which consists of the preclinical part based on modern simulation learning technology and work with a real patients. The vast majority of students are not satisfied with the level of practical training in a medical institution of higher education. But future doctors don't pay enough attention for the problem of legal responsibility in this part of their education. As the monitoring of the research problem showed, the awareness of future masters in dentistry, at least partial, about the legislative framework that regulates their practical training is extremely low. Students do not have information about their own rights and obligations in the process of clinical work, the consequences of violating the requirements for the protection of patient rights, do not sign any documents on the preservation of the medical confidentiality and current information about the patient, do not realize the urgency of the requirement to work only under the guidance of an authorized person. At the same time, the modernization of higher education requires clarification of the current legislative framework, which indicates the permitting acts that provide future doctors with the acquisition of clinical work experience to fulfill the requirements of the State Educational Standard. Among them are the mastery of quite complex manipulations, skills for which, according to students opinion, cannot be provided only on the basis of training at simulative learning technology. Based on the analysis of the available scholarly sources has been found documents that regulate practical training and the formation of praxeological competence of MMC in the legislative field.

Also have been identified problems that require further resolution.

Key words: future masters of dentistry, praxeological competence, practical training of future dentists, regulatory and legal framework for clinical work of students.

Вступ. Однією з ключових у професійній підготовці майбутнього магістра стоматології є готовність випускника до практичної діяльності, що в контексті сучасного освітнього процесу визначається рівнем сформованості праксеологічної компетентності [1], яка є одним зі складників професійної компетентності лікаря-стоматолога [2]. Науково-технічний прогрес, цифровізація технологічних процесів у стоматології, відпрацювання окремих навичок на симуляційних тренажерах суттєво полегшують підходи до формування праксеологічної компетентності, але клінічний досвід майбутнього лікаря, набутий під час роботи з пацієнтами, залишається пріоритетом та потребує забезпечення відповідними нормативно-правовими документами.

Формуванню сучасного лікаря, який керується у своїй практичній діяльності чинними внутрішньодержавними й міжнародними юридичними актами, сприяє праксеологічна компетентність, у структурі якої визначено і юридичний складник [3]. Робота ММС у клінічних умовах, яка розпочинається переважно з другого року навчання, пов'язана великою відповідальністю за здоров'я і життя пацієнта, враховуючи, що в галузевому освітньому Стандарті за спеціальністю «Стоматологія» [4] визначено досить складні уміння, навички, маніпуляції, які повинен опанувати випускник. Досягнення такого результату забезпечується багаторівневим процесом формування праксеологічної компетентності (далі – ПрК) [3]. Дисципліна «Судова медицина (стоматологія). Медичне право» та «Гуманітарне право» обсягом 3 кредити кожна, які викладають у медичному ЗВО [5] на 2–3 курсах у складі вибіркових дисциплін, містить важливий, але обмежений обсяг інформації, що недостатньо висвітлює проблему правової відповідальності за якість надання медичної допомоги пацієнту в умовах освітнього процесу. Водночас науковці вказують на значущість інтеграції правової та професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців медичної галузі в умовах реформування сфери охорони здоров'я, упровадження міжнародних стандартів надання медичної допомоги [6]. Вони вважають, що обізнаність студентів щодо нормативно-правової бази, яка регламентує відносини у сфері охорони здоров'я, призведе до підвищення якості надання медичної допомоги пацієнтам, одночасно враховуючи гарантії прав та інтересів лікаря. Аналіз доступних наукових джерел засвідчив, що потребують уточнення, відповідно до правових документів, критерії готовності ММС для практичної діяльності. Опитування ММС щодо

актуальних дозвільних юридичних актів для забезпечення практичної роботи на додипломному рівні засвідчила, що лише 7,5 % студентів виявили інтерес та поцікавилися наслідками можливих ускладнень при їх порушенні. Недостатня обізнаність учасників освітнього процесу щодо практичних аспектів підготовки ММС у правовій площині зумовлює актуальність дослідження окресленої проблеми.

Мета та завдання. Проаналізувати основні нормативно-правові документи, що забезпечують формування праксеологічної компетентності майбутніх магістрів стоматології.

Методи дослідження. Пошук, аналіз нормативно-правових актів, які регламентують професійну підготовку майбутніх магістрів стоматології. Узагальнення інформації, формулювання висновків.

Результати дослідження. Аналіз доступних наукових і нормативно-правових джерел дав змогу виокремити основні акти, які регулюють правовідносини у сфері медицини й медичної освіти, зокрема у формуванні праксеологічної компетентності. Серед них – Конституція України [7], закони України «Про освіту» [8], «Про вищу освіту» [9], Стандарт вищої освіти України другий (магістерський) рівень за спеціальністю «Стоматологія» (далі – Стандарт) [4] Кодексу законів про працю України [10], Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України [11] та відповідної Інструкції [12], Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [13], Закон України «Про професійну, професійно-технічну освіту» [14] та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку. Зокрема, доцільно нагадати, що відповідно до ст. 5 Закону України «Про освіту», визначено декілька рівнів вищої освіти: початковий, перший (бакалаврський), другий (магістерський) рівень. Відповідно до програми підготовки ММС [5] на 1–4 курсах здобувачі вищої освіти набувають здатності від розв'язування типових спеціалізованих завдань у галузі професійної діяльності (перший рівень) до розв'язування складних спеціалізованих завдань у певній галузі професійної діяльності, що відповідає другому рівню, а на 5 курсі – здатності до виконання завдань дослідницького / інноваційного характеру у сфері своєї майбутньої професійної діяльності. Тому виникає необхідність визначити дозвільні рамки й критерії для клінічної підготовки ММС у процесі формування праксеологічної компетентності.

Для цього доцільно звернутися до Закону України [14], де вказано, що кожний ступінь навчання в закладі професійної (професійно-технічної) освіти має теоретичну й практичну завершеність та підтверджується присвоєнням випускникам освітньо-кваліфікаційних рівнів згідно з навчальними професійними знаннями, вміннями й навичками та Кодексу законів про працю України [10], який регулює трудові відносини медичних працівників. У документі вказано, що дипломований лікар реалізує право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою; здобуває відповідну професійну кваліфікацію (повна професійна кваліфікація Стаття 4-1) – визнану або присвоєну / підтверджену суб'єктом, уповноваженим на це законодавством, та засвідчену відповідним документом стандартизовану сукупність *здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання*, що дає змогу здійснювати всі трудові функції, визначені відповідним професійним Стандартом. Скріплюється Трудовим договором. Вимоги до компетентностей, обов'язків та кваліфікацій працівників визначаються професійними стандартами. Професійний стандарт (Стаття 4-2) – це затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій. За відсутності професійних стандартів такі вимоги можуть визначатися кваліфікаційними характеристиками. Варто зазначити, що професійні стандарти в галузі стоматології донині не розроблені.

Водночас у законі визначено поняття «*часткова професійна кваліфікація*» – визнана або присвоєна / підтверджена суб'єктом, уповноваженим на це законодавством (у контексті освітнього процесу це медичний ЗВО), та засвідчену відповідним документом стандартизовану сукупність *здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання*, що дає змогу здійснювати частину трудових функцій (слугують результати КРОК 1 та ОСКІ 1). Не скріплюється Трудовим договором. З огляду на програму підготовки ММС, студент поступово набуває необхідних компетентностей у процесі роботи з пацієнтами після успішного завершення відповідних курсів і підтверджених результатів навчання, що також регламентується Стандартом [4], чим набуває права до виконання певних маніпуляцій в умовах навчального процесу, практики чи працюючи в закладі охорони здоров'я як державної, так і приватної власності. Аналіз Стандарту вказує, що випускник медич-

ного ЗВО повинен виконувати комплекс лікарських маніпуляцій згідно з вимогами до стоматолога загальної практики, що передбачає допомогу з терапевтичного, ортопедичного, хірургічного, ортодонтичного напряму й достатнього рівня компетентності із загальномедичних дисциплін для встановлення діагнозу й адекватного лікування. Для цього в нього повинні бути сформовані відповідні загальні й фахові компетентності, зокрема й праксеологічна. Отже, освітнім закладом повинні бути створені умови для набуття ММС часткової професійної кваліфікації відповідно до вимог Кодексу законів про працю [10] і компетентнісної парадигми освіти, що регламентується Законом про вищу освіту [9].

У підготовці ММС за всіма законодавчими актами розглядається другий магістерський рівень без виокремлення початкового й першого, незважаючи на те, що освітні програми передбачають і забезпечують набуття часткової кваліфікації протягом усіх етапів підготовки, а фахівці вже давно наголошують на визнанні відповідних рівнів згідно з нормами закону [15], враховуючи специфічність, етапність та послідовність освітнього процесу в медичних ЗВО. Для підтвердження бакалаврського рівня, відповідно до абзацу третього частини другої статті 6 у редакції Закону України від 18.12.2019 р. № 392-IX, необхідно розглянути можливість упровадити Атестацію в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, оскільки закладам вищої освіти та науковим установам надані права самостійно розробляти й затверджувати освітні програми з урахуванням вимог до відповідного рівня вищої освіти, встановлених законодавством та стандартами вищої освіти. Так, питання визначення часткової кваліфікації належить компетенції ЗВО, на автономію якого, відповідно до Закону про вищу освіту, не впливають інші нормативно-правові документи. Для забезпечення процесу практичної підготовки й формування праксеологічної компетентності, відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (Розділ VI, Стаття 33) [9], з метою забезпечення освітнього процесу особам, які навчаються в закладі вищої освіти, створюються клінічні бази, університетська клініка, де студенти можуть навчатися протягом усього до дипломного періоду.

Організація освітнього процесу в закладах охорони здоров'я за участі науково-педагогічних працівників (далі – нпп) закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти у сфері охорони здоров'я, регламентується

відповідно до Положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України [16]. У законодавчому полі чітко регламентована відповідальність нпп за роботу зі здобувачами в клініці, про що студенти повинні бути обізнані. Зокрема, вони повинні розуміти, що на підставі свого рівня часткової професійної кваліфікації можуть виконувати роботу тільки під контролем відповідальних професійно підготовлених медичних працівників, які перебувають у юридично гарантованих відносинах із закладами охорони здоров'я, а медична допомога в межах реалізації освітнього процесу надається відповідно до вимог законодавства, зокрема за умови надання інформованої добровільної згоди пацієнта на присутність здобувачів освіти у сфері охорони здоров'я під час проведення діагностики, лікування, операції та знеболення й на участь науково-педагогічних працівників у проведенні діагностики, лікування, операції та знеболення за формою, затвердженою МОЗ. Студенти зобов'язані дотримуватися лікарської таємниці; не мають права розголошувати відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків, про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну й сімейну сторону життя громадянина. Використовуючи інформацію, що становить лікарську таємницю, у навчальному процесі, науково-дослідній роботі, зокрема у випадках її публікації в спеціальній літературі, повинна бути забезпечена анонімність пацієнта; щодо пацієнта віком до 14 років (малолітнього пацієнта), а також пацієнта, визнаного в установленому законом порядку недієздатним, медичне втручання здійснюється за згодою їхніх законних представників.

Важливим етапом у формуванні праксеологічної компетентності ММС є практика, яка відповідно нормативно-правової поділяється на навчальну, виробничу, переддипломну та регламентована Положенням [11]. Відповідно до цього документа зміщуються акценти відповідальності за роботу студентів – загальне керівництво практикою студентів здійснюється керівником / заступником медичного закладу. Безпосереднє керівництво практикою студентів від лікувально-профілактичної установи, що є базою практики, покладається на штатних кваліфікованих спеціалістів. Безпосередні керівники

практики відповідають за проведення практики та забезпечують її ефективність. Науково-педагогічні працівники набувають статусу методичних керівників і складають робочі програми практики відповідно до навчальних планів та програм практик, визначають теми індивідуальних завдань для студентів, надають студентам методичну допомогу, перевіряють ведення студентами щоденника практики, готують документацію до диференційованого заліку з практики й беруть участь у його проведенні.

Отже, майбутньому лікарю необхідно розуміти, що його права в контексті роботи з пацієнтом чітко регламентовані відповідними юридичними актами. Це стримуватиме студентів у форсуванні практичних дій, маніпуляцій, які не визначені в освітньому Стандарті, і формуванню розуміння причинно-наслідкових зв'язків при порушенні законів, а особи, винні в порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством (ст. 80 Основ законодавства України про охорону здоров'я). Необхідно наголосити, що за всі дії студентів, яких залучають до медичної практики, відповідають їхні викладачі, оскільки рівень знань, здобутих студентами вищих медичних навчальних закладів, оцінюють саме вони. Тому саме викладачі повинні бути найбільш зацікавленими в об'єктивній оцінці рівня компетентності / кваліфікації, необхідному обсягу практичних навичок для залучення таких студентів до надання медичної допомоги пацієнтам.

Висновки. Актуальна нормативно-правова база регламентує процес формування праксеологічної компетентності майбутніх магістрів стоматології на державному рівні та забезпечує здобувачам освіти змогу набутти в клінічних умовах практичних навичок й умінь, досягнути достатнього рівня сформованості компетентностей, визначених у Стандарті. Проте вважаємо доцільним гарантувати здобувачам освіти отримання сертифікатів, які підтверджують часткову професійну кваліфікацію на основі визначення рівня сформованості праксеологічної компетентності.

Подальші дослідження вбачаємо в розробці актів, які забезпечать конфіденційність інформації про пацієнта майбутніми лікарями.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Tuning Project (Medicine): Learning Outcomes/Competences. URL: https://tuningacademy.org/wp-content/uploads/2014/02/MEDINE_Learning-Outcomes.pdf
2. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. *Урядовий кур'єр*. 2014. 13 серпня. № 146. С. 7–18.

3. Стандарт вищої освіти України другий (магістерський) рівень, галузь знань 22 – Охорона здоров'я, спеціальність 221 – Стоматологія. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/221-Stomatolohiya-mahistr.20.01.22.pdf>.
4. Освітньо-професійна програма Стоматологія Другий (магістерський) рівень, галузь знань 22 – Охорона здоров'я, спеціальність 221 – Стоматологія / НМУ імені О. О. Богомольця. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1r0HoQ6povdPbin7lcYj199Y6e_aaq6GH.
5. Higgs, J., & Jensen, G. M. Clinical reasoning: Challenges of interpretation and practice in the 21st century. *Clinical reasoning in the health professions*. Christensen (Eds.). 4th ed. 2019. P. 3–11.
6. Кульбашна Я., Никонов В., Гудар'ян О., Ідашкіна Н. Ідентифікація спеціальних компетентностей магістра у галузі стоматології: проєкт. *Sciences of Europe* (Praha, Czech Republic). 2016. Vol. 2. № 9. P. 33–38.
7. Stanford Encyclopedia of Philosophy / The Metaphysics Research Lab. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/critical-thinking>.
8. Cambridge Dictionary: *Critical Thinking*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/critical-thinking>.
9. Кульбашна Я. А., Стеченко О. В. Розробка стандартів вищої медичної освіти на компетентнісній основі: досвід НМУ ім. О. О. Богомольця у ідентифікації загальних компетентностей майбутнього лікаря : Збірник наукових праць науково-практичної конференції з міжнародною участю «Вища медична освіта : сучасні виклики і перспективи». 3–4 березня 2016 р., Київ. 2016. С. 127–135.
10. Modi JN, Anshu Gupta P., Singh T. Teaching and assessing clinical reasoning skills. *Indian Pediatr.* 2015. #52(9). P. 787–794.
11. Кульбашна Я. А. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців із стоматології: теоретичні й методичні основи : монографія. Київ : Компас. 2014. 415 с.
12. Kulbashna Y., Iryna S., Zakharova V. Future Doctors' Professional Competence Formation in Medical Universities with Innovative Pedagogical Technologies. *Open Journal of Social Sciences*. 2019. № 7. C 231–242.
13. CASUS. URL: <https://crt.casus.net/pmw2/app/homepage.html>.
14. Ishikawa Diagram: A Guide. URL: <https://safetyculture.com/topics/ishikawa-diagram>.
15. Kumah A., Nwogu CN, Issah AR, Obot E, Kanamitie DT, Sifa JS, Aidoo LA. Cause-and-Effect (Fishbone) Diagram: A Tool for Generating and Organizing Quality Improvement Ideas. *Global Journal on Quality and Safety in Healthcare*. 2024. Vol. 7 #2. P. 85–87. doi: 10.36401/JQSH-23–42. PMID : 38725884; PMCID : PMC11077513.
16. Green C, de Kock L. How to Guide for Quality Improvement / The Aurum Institute. 2019. URL: https://fliphtml5.com/hgijt/nchh/How_To_Guide_For_Quality_Improvement/.

REFERENCES

1. The Tuning Project (Medicine): Learning Outcomes/Competences. – Retrieved from https://tuningacademy.org/wp-content/uploads/2014/02/MEDINE_Learning-Outcomes.pdf
2. Law of Ukraine «On Higher Education». *Uruadovyy courier*. 2014. N 146, 7–18 [in Ukrainian].
3. Higher education standard of Ukraine: second (master's) level, field of knowledge 22 – Healthcare, speciality 221 – Dentistry. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/221-Stomatolohiya-mahistr.20.01.22.pdf> [in Ukrainian].
4. Educational and professional programme Dentistry: Second (master's) level, field of knowledge 22 – Health care, speciality 221 – Dentistry of the Bogomolets National Medical University. Retrieved from https://drive.google.com/drive/folders/1r0HoQ6povdPbin7lcYj199Y6e_aaq6GH [in Ukrainian].
5. Higgs, J., & Jensen, G. M. (2019). Clinical reasoning: Challenges of interpretation and practice in the 21st century. *Clinical reasoning in the health professions* / J. Higgs, G. M. Jensen, S. Loftus, N. Christensen (Eds.). 4th ed., 3–11.
6. Kulbashna Y., Nikonov V., Hudaryan O., Idashkina N. (2016). Identification of special competences of a master's degree in dentistry: a project. *Sciences of Europe* (Praha, Czech Republic). 2016. 2(9), 33–38 [in Ukrainian].
7. Stanford Encyclopedia of Philosophy/ Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/critical-thinking/>.
8. Cambridge Dictionary: *Critical Thinking*. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/critical-thinking>.
9. Kulbashna Y.A., Stechenko O.V. (2016). Development of of higher medical education standards on a competence-based basis: experience of the Bogomolets National Medical University in identifying the general competences of the future doctor. *Proceedings of the scientific and practical conference with international participation «Higher medical education: modern challenges and prospects»*, (pp. 127–135) [in Ukrainian].
10. Modi JN, Anshu Gupta P, Singh T. (2015). Teaching and assessing clinical reasoning skills. *Indian Pediatr.* 52(9), 787–794.
11. Kulbashna Y. (2014). Formation of professional competence of future specialists in dentistry: Theoretical and methodological foundations : Monograph. Kyiv: Compass.
12. Kulbashna, Y., Iryna, S. and Zakharova, V. (2019). Future Doctors' Professional Competence Formation in Medical Universities with Innovative Pedagogical Technologies. *Open Journal of Social Sciences*, 7, 231–242 [in Ukrainian].
13. CASUS. Retrieved from <https://crt.casus.net/pmw2/app/homepage.html>.
14. Ishikawa Diagram: *A Guide*. Retrieved from <https://safetyculture.com/topics/ishikawa-diagram/>.
15. Kumah A, Nwogu CN, Issah AR, Obot E, Kanamitie DT, Sifa JS, Aidoo LA. (2024). Cause-and-Effect (Fishbone) Diagram: *A Tool for Generating and Organizing Quality Improvement Ideas*. *Glob J Qual Saf Healthc*. May 2; 7(2), 85–87. doi: 10.36401/JQSH-23-42. PMID: 38725884; PMCID: PMC11077513.
16. Green C., De Kock L. (2019). How to Guide for Quality Improvement / The Aurum Institute. Retrieved from https://fliphtml5.com/hgijt/nchh/How_To_Guide_For_Quality_Improvement/